

Tauš, Miloš

Dějinné osudy Marxova učení o diktatuře proletariátu

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. G, Řada sociálněvědná. 1985, vol. 34, iss. G29, pp. [139]-154

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/111251>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MILOŠ TAUŠ

DĚJINNÉ OSUDY MARXOVA UČENÍ O DIKTATUŘE PROLETARIÁTU

Mezi nejaktuálnější otázky Marxova učení patří v současnosti bezesporu otázka diktatury proletariátu, Marxovo učení o státu.

Stejně jako v minulosti i dnes je tato otázka předmětem soustředěného útoku oportunistů a revizionistů různých odstínů, snažících se všemi možnými způsoby dokázat, že diktatura proletariátu nepředstavuje zákonitý společenský jev a proces, že cesta k socialismu je možná bez diktatury proletariátu.

Stejně jako v minulosti i dnes je třeba čelit všem pokusům snažícím se vzít ideologii dělnické třídy její revoluční podstatu, ideově dělnickou třídu odzbrojit a tím ji učinit nezpůsobilou splnit její historické poslání, spočívající v revoluční přeměně třídní společnosti v beztřídní.

Skutečnost je taková, že útočit na Marxovo učení o diktatuře proletariátu, učení, které dále rozvinul v nových konkrétně historických podmínkách V. I. Lenin, znamená útočit na samu podstatu tohoto učení, podstatu vědeckého komunismu.

Neuznávat diktaturu proletariátu, odmítat diktaturu proletariátu jako zákonitý společenský jev a proces, nezbytný k prosazení revolučního přechodu od kapitalismu ke komunismu, hlavní nástroj a nezbytnou politickou podmínku socialistické výstavby, znamená současně neuznávat, znamená vzdávat se učení marxismu-leninismu.

„Marxistou je jediné ten, kdo uznání boje tříd rozvádí v uznání diktatury proletariátu. V tom tkví nejhlubší rozdíl mezi marxistou a tuctovým malým (jakož i velkým) buržoou. To budiž zkušebním kamenem, na kterém je třeba ověřovat, kdo opravdu chápe a uznává marxismus.“¹

Tak se vyslovuje v práci „Stát a revoluce“ k této otázce V. I. Lenin a dále formuluje:

„Podstatu Marxova učení o státu si osvojil jediné ten, kdo pochopil, že diktatura jedné třídy je nutná nejenom pro každou třídní společnost vůbec, nejenom pro proletariát, jenž svrhl buržoazii, nýbrž i pro celé historické období oddělující kapitalismus od „beztřídní společnosti“, od

¹ V. I. Lenin: Spisy 25, str. 422, SNPL Praha 1956.

komunismu. Formy buržoazních států jsou neobyčejně rozmanité, ale jejich podstata je jedna: všechny tyto státy jsou tak či onak, ale konec konců nezbytně diktaturou buržoazie. Přechod od kapitalismu ke komunismu musí ovšem vytvořit velkou hojnost a mnohotvárnost politických forem, ale podstata bude při tom nezbytně jedna: diktatura proletariátu.“²

V. I. Lenin tu navazuje na tezi K. Marxe o tom, že „mezi kapitalistickou a komunistickou společností leží období revoluční přeměny jedné v druhou. Tomu odpovídá také politické přechodné období, v němž stát nemůže být ničím jiným než revoluční diktaturou proletariátu“, obsaženou v „Kritice gothajského programu“.³

Uvedené citace svědčí o tom, že K. Marx a V. I. Lenin tu vyslovují společnou myšlenku: skutečným socialistou, revolucionářem, nemůže být ten, kdo očekává, že se socialismus uskuteční bez sociální revoluce a diktatury proletariátu.

Neexistuje jiná cesta vedoucí k socialismu než cesta sociální revoluce, diktatury proletariátu. Neuznávat diktaturu proletariátu tvořící hlavní obsah, náplň socialistické revoluce, znamená zastavit se na cestě vedoucí k beztrždnímu společenskému uspořádání, znamená kapitulaci před starým, ztrátu dalších revolučních perspektiv.

To vše je potvrzováno celou dosavadní společensko-historickou praxí, praxí mezinárodního revolučního dělnického a komunistického hnutí.

Dějiny mezinárodního dělnického hnutí ukazují, že jeho rozštěpení na dva proudy, na proud důsledně revoluční a na proud reformistický, bylo výsledkem uznávání či odmítání Marxova revolučního odkazu, výsledkem uznávání či odmítání učení o diktatuře proletariátu.

Dějiny ukazují, že to byl proud důsledně revoluční, vycházející z revoluční podstaty Marxova učení a dále toto učení rozvíjející v nových historických podmínkách, který dovedl dělnickou třídu k první vítězné socialistické revoluci, k Velké říjnové socialistické revoluci, která se stala základem, východiskem procesu světové socialistické revoluce a uvedla novou epochu lidstva, epochu přechodu od kapitalismu ke komunismu v světovém měřítku.

„Začala nová kapitola světových dějin: epocha proletářské diktatury“, konstatoval V. I. Lenin.⁴

* * *

Sledovat dějinné osudy Marxova učení o diktatuře proletariátu znamená sledovat, jak se K. Marx postupně dopracovával k vědeckému určení dějinné role dělnické třídy, jejíž organickou součástí, konkrétně historickým stupněm jejího uskutečňování je diktatura proletariátu. A nejen to. Diktatura proletariátu je i jedním z nezbytných prostředků, nástrojů nutných k prosazení, realizaci historického poslání dělnické třídy.

² V. I. Lenin: Spisy 25, str. 423, SNPL Praha 1956.

³ K. Marx—B. Engels: Spisy 19, str. 57, NPL Praha 1966.

⁴ V. I. Lenin: Spisy 33, str. 105, SNPL Praha 1955.

Počátek formování učení o dějinném poslání dělnické třídy nacházíme v Marxově stati „Úvod ke kritice Hegelovy filosofie práva“, napsané koncem roku 1843.

V této stati, na otázku kde je pozitivní možnost německé emancipace, odpovídá autor následovně:

„Ve vytvoření třídy s radikálními okovy, třídy občanské společnosti, která není třídou občanské společnosti, stavu, který je rozkladem všech stavů, sféry, která pro své universální utrpení má universální charakter a nedělá si nárok na žádné zvláštní právo, protože se na ní nepáše žádné zvláštní bezprávi, nýbrž bezprávi vůbec, ve vytvoření sféry, která se už nemůže odvolávat na nějaký historický titul, ale jen na lidský titul, která netvoří jednostranný protiklad k důsledkům německého státního systému, nýbrž všestranný protiklad k jeho předpokladům, čili ve vytvoření sféry, která se nemůže emancipovat, jestliže se neemancipovala od všech ostatních sfér společnosti, zkrátka sféry, která je úplnou ztrátou člověka, nemůže tedy samu sebe získat jinak než úplným znovuzískáním člověka. Tento rozklad společnosti jako zvláštní stav je proletariát... Jestliže proletariát hlásá rozklad dosavadního světového řádu, vyslovuje jen tajemství svého vlastního bytí, neboť on je faktickým rozkladem tohoto světového řádu. Jestliže proletariát žádá negaci soukromého vlastnictví, pak jen razí jako princip společnosti to, co společnost razila jako jeho princip, co už bylo v něm bez jeho přičinění ztělesněno jako negativní resultát společnosti.“⁵

Další úvahy o historickém poslání dělnické třídy nacházíme v první společné práci K. Marxe a B. Engelse „Svatá rodina, aneb kritika kritické kritiky“, z podzimu roku 1844.

„Proletariát a bohatství jsou protiklady. Jako takové tvoří celek. Oba jsou výtvoři světa soukromého vlastnictví. ... Soukromé vlastnictví jakožto soukromé vlastnictví, jakožto bohatství, je nuceno udržovat samo sebe a tím i svůj protiklad, proletariát. ... Proletariát je naopak jakožto proletariát nucen zrušit sám sebe a tím podmiňující jej protiklad, který jej činí proletariátem — soukromé vlastnictví. ... Ale nemůže sám sebe osvobodit, aniž zruší své vlastní životní podmínky. A nemůže zrušit své vlastní životní podmínky, aniž zruší všechny nelidské životní podmínky dnešní společnosti, jejichž souhrnem je jeho situace. ... Nejde o to, co si zatím ten či onen proletář nebo dokonce celý proletariát představuje jako cíl. Jde o to, co proletariát je a co ve shodě s tímto bytím bude historicky nucen dělat. Jeho cíl a jeho dějinný čin je jasně, neodvolatelně předznamenán v jeho vlastní životní situaci i v celé organizaci dnešní buržoazní společnosti.“⁶

Neméně významnou práci v rozpracování učení o historické roli dělnické třídy je druhá společná práce K. Marxe a B. Engelse „Německá ideologie“, z let 1845 až 1846.

V této práci, v níž autoři poprvé formulovali materialistické pojetí dějin spjaté s chápáním přírodního historického charakteru společenského vývoje, se setkáváme s tezí o nevyhnutelnosti proletářské revoluce jako

⁵ K. Marx—B. Engels: Spisy 1, strany 413—414, SNPL Praha 1956.

⁶ K. Marx—B. Engels: Spisy 2, strany 50—51, SNPL Praha 1956.

výrazu uplatnění historického poslání dělnické třídy, a to je již krůček k formulaci teze o diktatuře proletariátu.

Tak se stalo opět ve společném díle K. Marxe a B. Engelse v „Manifestu komunistické strany“, který je prvním programovým dokumentem vědeckého komunismu, a do něhož vložili jeho autoři v ucelené podobě teoretické poznatky, ke kterým do té doby dospěli.

A tu také nacházíme formulovanou myšlenku o nezbytnosti diktatury proletariátu pro splnění historického poslání dělnické třídy.

„Nejbližší cíl komunistů je . . . ztvárnění proletariátu ve třídu, svržení panství buržoazie, vydobytí politické moci.“ . . . „prvním krokem v dělnické revoluci je pozvednutí proletariátu na panující třídu, vydobytí demokracie“ . . . „Proletariát využije svého politického panství k tomu, aby postupně vyrval buržoazii veškerý kapitál, soustředil všechny výrobní nástroje v ruku státu, t. j. proletariátu zorganizovaného v panující třídu a co nejrychleji rozmnožil masu výrobních sil.“⁷

I když v „Manifestu komunistické strany“ se ještě nesetkáváme s termínem „diktatura proletariátu“, z uvedených citací je naprosto zřejmé, že idea diktatury proletariátu je již v tomto díle obsažena.

Poprvé se setkáváme u Marxe s termínem „diktatura proletariátu“ až v roce 1850, a to v práci „Třídní boje ve Francii 1848—1850“. V uvedené práci formuluje autor na základě zkušeností získaných v těchto revolučních letech, že „třídní diktatura proletariátu“ je „nutný průchozí stupeň k odstranění třídních rozdílů vůbec, k odstranění všech výrobních vztahů, na nichž tyto rozdíly spočívají, k odstranění všech společenských vztahů, jež těmto výrobním vztahům odpovídají, k převratu všech idejí, jež z těchto společenských vztahů vyplývají“.⁸

K. Marx označuje povstání pařížských dělníků za první velkou bitvu mezi oběma třídami, na něž se rozpadá moderní společnost. Za boj vedený za zachování nebo zničení buržoazního řádu. Za boj vedený smělymi revolučními hesly: „Svržení buržoazie! Diktatura dělnické třídy!“⁹

S termínem „diktatura proletariátu“ se setkáváme dále v dopise K. Marxe adresovaném Josefu Weydemeyerovi z března 1852, v němž píše o svém přínosu do teorie tříd a třídního boje a svůj přínos vidí v tom, že dokázal: „1. že existence tříd je spjata toliko s určitými historickými vývojovými fázemi výroby, 2. že třídní boj vede nutně k diktatuře proletariátu, 3. že sama tato diktatura je jen přechodem k zrušení všech tříd a k beztřídní společnosti . . .“¹⁰

Neobyčejný význam v rozpracování teorie a taktiky diktatury proletariátu má Marxovo dílo „Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta“, které je svým způsobem pokračováním Marxovy práce „Třídní boje ve Francii 1848—1850“.

K. Marx tu obohacuje učení o státu a revoluci. Poukazuje nejen na kvalitativní odlišnost proletářské revoluce od všech předchozích sociálních revolucí, ale i na kvalitativní odlišnost proletářského státu od všech

⁷ K. Marx—B. Engels: Spisy 4, str. 440, 448—449, SNPL Praha 1958.

⁸ K. Marx—B. Engels: Spisy 7, str. 112—113, SNPL Praha 1959.

⁹ K. Marx—B. Engels: Spisy 7, str. 52—54, SNPL Praha 1959.

¹⁰ K. Marx—B. Engels: Spisy 28, str. 567, Svoboda, Praha 1968.

předchozích států. Konkretizuje úvahy o proletářské revoluci a proletářském státě obsažené v obecné podobě v „Manifestu komunistické strany“ a vyvozuje závěr: všechny předchozí sociální revoluce státní aparát, státní mašinerii jen zdokonalovaly, je však třeba jej rozbít, rozmetat.

„Všechny převraty tento stroj zdokonalovaly, místo, aby jej rozbily.“¹¹

Rovněž v díle „Občanská válka ve Francii“, v níž Marx zobecnil zkušenosti Pařížské komuny, jsou dále rozvíjeny myšlenky o státu, revoluci a diktatuře proletariátu.

Zkušenosti Pařížské komuny potvrdily správnost Marxovy teze obsažené v jeho díle „Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta“, které vyšlo 1852, o tom, že proletariát musí rozbít buržoazní státní mašinerii, a umožnily autoru rozpoznat první, teprve vznikající rysy státu nového typu, diktatury proletariátu.

K. Marx v uvedeném díle charakterizoval Pařížskou komunu slovy: „Byla svou podstatou vládou dělnické třídy, výsledkem boje třídy vyrábějící proti třídě přivlastňovatelské, byla konečně objevenou politickou formou, za které mohlo být uskutečněno ekonomické osvobození práce.“¹²

Dílem navazujícím na „Manifest komunistické strany“, „Třídní boje ve Francii 1848—1850“, „Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta“ a na „Občanskou válku ve Francii“, pokud jde o vývoj marxistického učení o státu a diktatuře proletariátu, je klasická Marxova práce „Kritika gothajského programu“, kterou autor píše v roce 1875 jako poznámky k programu německé dělnické strany.

V této práci nacházíme velmi důležitou myšlenku o tom, „že mezi kapitalistickou a komunistickou společností leží období revoluční přeměny jedné společnosti v druhou. Tomu odpovídá také politické přechodné období, v němž stát nemůže být ničím jiným než revoluční diktaturou proletariátu“.¹³

Studium prací zakladatelů vědeckého komunismu jasně ukazuje, jak se jejich autoři postupně přibližovali k poznání diktatury proletariátu jako zákonitému společenskému jevu a procesu.

Jak směšné a chatrné jsou argumenty minulých i soudobých revizionistů, že K. Marx a B. Engels, zakladatelé vědeckého komunismu, nemají nic společného s učením o diktatuře proletariátu, že termín „diktatura proletariátu“ použili náhodně, že se v jejich dílech objevuje sporadicky.

Snaží se postavit „demokrata“ Marxe proti „diktátoru“ Leninovi, snaží se dokázat, že diktatura proletariátu jako diktátorská forma socialistické moci je něco specifického pro Rusko, jako něco co vyplynulo „z asijské zaostalosti Ruska“ a neodpovídá podmínkám rozvinutých kapitalistických zemí, je pro ně nepřijatelné.

Skutečnost je taková, že V. I. Lenin organicky navazuje na základy učení o diktatuře proletariátu položené K. Marxem a B. Engelsem a dále toto učení tvůrčím způsobem rozvíjí v nových konkrétně historických podmínkách.

¹¹ K. Marx—B. Engels: Spisy 8, str. 228, SNPL Praha 1960.

¹² K. Marx—B. Engels: Spisy 17, str. 376—377, NPL Praha 1965.

¹³ K. Marx—B. Engels: Spisy 19, str. 57, NPL Praha 1966.

Stejně jako K. Marx a B. Engels, tak i V. I. Lenin spojoval splnění historického poslání dělnické třídy s vítěznou socialistickou revolucí a s nastolením diktatury proletariátu. Do programu přijatém na II. sjezdu SDDSR 1903 prosazuje tezi o diktatuře proletariátu jako nezbytné podmínky vítězství socialismu a v boji proti oportunistům v tehdejší sociálně demokratickém dělnickém hnutí prohlašuje, že „diktatura proletariátu je tak důležitá, že ten, kdo ji odmítá nebo uznává jen slovy, nemůže být členem sociálně demokratické strany“.¹⁴

O 16 let později, na základě praktických zkušeností z nastolení diktatury proletariátu v Rusku, v dopise adresovaném maďarským dělníkům u příležitosti vyhlášení Maďarské republiky rad, v němž se znovu zmiňuje o historické nezbytnosti diktatury proletariátu a objasňuje její podstatu, apeluje na maďarské revolucionáře a píše:

„Buďte pevní. Projevili se kolísání mezi socialisty, kteří se včera připojili k vám, k diktatuře proletariátu... potlačujte toto kolísání nemilosrdně.“¹⁵

Pro její význam, nezastupitelnost v revolučním hnutí, věnuje V. I. Lenin mimořádnou pozornost otázce diktatury proletariátu a ve svých pracích poukazuje na to, že diktatura proletariátu představuje velmi složitý, mnohorozměrný, rozporuplný společenský jev a proces, k němuž je třeba přistupovat dialekticky, z různých hledisek, s přihlédnutím k souvislostem v nichž se nachází, má-li být postizen ve své plnosti, komplexně a tím i pochopen jeho význam.

K diktatuře proletariátu, k jejímu studiu, je dle V. I. Lenina nutno přistupovat z několika základních hledisek: a) z hlediska marxistické teorie tříd a třídního boje; b) z hlediska třídních svazků proletariátu vytvářených v jednotlivých etapách jeho osvobozenického boje; c) z hlediska marxistické teorie státu; d) z hlediska jejího uspořádání, systému, mechanismu; e) z hlediska jejích politických, jevových forem.

Diktatura proletariátu pojímaná z hlediska marxistické teorie tříd a třídního boje, není ničím jiným než pokračováním existence tříd a třídního boje proletariátu v nových společenských podmínkách a prosazovaného novými prostředky.

Její nutnost je dána tou skutečností, že uchopením politické moci proletariátem třídní boj nekončí, ale dále pokračuje v podmínkách, kdy dělnická třída se stala vládnoucí společenskou třídou a disponuje ve svém boji proti buržoazii těmi prostředky třídního boje, kterými v podmínkách panství kapitálu disponovat nemohla, prostředky vládnoucích společenských tříd, zapojuje do vedení třídního boje proletářský stát, jako hlavní nástroj socialistické výstavby.

Vzdát se diktatury proletariátu znamená tedy vzdát se socialistické revoluce jako nejvyššího stupně třídního boje proletariátu s buržoazií, jehož prostřednictvím a za přítomnosti diktatury proletariátu se realizuje budování socialistické společnosti.

„Diktatura proletariátu, přeložíme-li tento latinský vědecký, historicko-filosofický výraz do prostší řeči, znamená: jen určitá třída, a to městští

¹⁴ V. I. Lenin: Spisy 23, str. 70, SNPL Praha 1957.

¹⁵ V. I. Lenin: Spisy 29, str. 386, SNPL Praha 1955.

a vůbec tovární, průmysloví dělníci, jsou s to vést celou masu pracujících a vykořisťovaných v boji za svržení jha kapitálu, v procesu tohoto svrhávání, v boji za udržení a upevnění vítězství, při vytváření nového, socialistického společenského řádu, v celém boji za úplné odstranění tříd. ... Proletariát po vydobytí politické moci nepřestává vést třídní boj, ale pokračuje v něm — až do odstranění tříd —, ovšem za jiných okolností, v jiné formě a jinými prostředky.“¹⁶

„Diktatura proletariátu není ukončením třídního boje, nýbrž jeho pokračováním v nových formách.“¹⁷

Tak píše V. I. Lenin v předmluvě k vydání projevu „O klamání lidu hesly svobody a rovnosti“.

Diktatura proletariátu pojímaná z hlediska třídních svazků proletariátu vytvářených s ostatními neproletářskými společenskými skupinami, vrstvami v průběhu jeho osvobozenického boje, není ničím jiným než pokračováním třídního spolenectví proletariátu, nabývajícího novou konkrétně historickou podobou.

„Diktatura proletariátu je zvláštní formou třídního svazku mezi proletariátem, předvojem pracujících, a mezi početně silnými neproletářskými vrstvami pracujících (maloburžoazie, drobní živnostníci, rolnictvo, inteligence atd.) nebo jejich většinou, svazku proti kapitálu, svazku k úplnému svržení kapitálu, k úplnému potlačení odporu buržoazie a jejich pokusů o restauraci, svazku k definitivnímu vybudování a upevnění socialismu.“¹⁸

Diktatura proletariátu je tedy tou formou třídního spolenectví proletariátu s ostatními neproletářskými pracujícími, jež se objevuje po svržení politické moci buržoazie.

Jeho specifika spočívá v novém, bojovém, budovatelském zaměření, společenském poslání svazku, v novém způsobu uplatňování hegemonie dělnické třídy vůči ostatním pracujícím, a to prostřednictvím státu a konečně v diktatuře jedné třídy — proletariátu, která se o moc nemůže a nesmí dělit s žádnou jinou společenskou třídou, ale která ji může udržet a dále rozvinout a upevnit jen v co nejširším svazku s ostatními neproletářskými masami, jejichž zájmy a potřeby politika dělnické třídy, politika diktatury proletariátu rovněž vyjadřuje.

Tento svazek, jak učil V. I. Lenin, je alfou a omegou proletářské státní moci, nejvyšším principem diktatury proletariátu.

Vzdát se diktatury proletariátu, neuznávat ji, znamená vzdát se výstavby socialismu, která může být realizována jen za vedoucí úlohy dělnické třídy uskutečňované ve spolupráci s ostatními neproletářskými pracujícími masami, ve svazku s těmito masami.

Z hlediska marxistické teorie státu je diktatura proletariátu pokračováním státnosti, předchází státnosti vykořisťovatelského typu, je novým stupněm ve vývoji státnosti, je státností zcela nové kvality, socialistickou státností.

Stát diktatury proletariátu již není státem v pravém slova smyslu

¹⁶ V. I. Lenin: Spisy 29, str. 414—415, SNPL Praha 1955.

¹⁷ V. I. Lenin: Spisy 29, str. 373—374, SNPL Praha 1955.

¹⁸ V. I. Lenin: Spisy 29, str. 376, SNPL Praha 1955.

(Lenin používal termínu „polostát“). Nejedná se již o zvláštní mašinérii stojící nad společností a stále více se jí odcizující, mašinérii k potlačování většiny menšinou, k upevňování sociální nerovnosti, nespravedlnosti, třídního útlaku všeho druhu, ale o přímo ve stát zorganizovaný pracující lid v čele s dělnickou třídou, o prostředek k odstranění sociální nerovnosti a nespravedlnosti, vykořisťování a třídního útlaku, o prostředek, nástroj vybudování socialistické společnosti.

Diktatura proletariátu představuje nejen nový, vyšší typ státnosti, ale je současně projevem, výrazem vyšší formy státu — proletářské demokracie. Je nejvyšší formou demokracie dosažitelnou v třídní společnosti, skutečnou demokracií pro většinu lidu, pro široké vrstvy pracujících.

V. I. Lenin chápal diktaturu proletariátu a proletářskou demokracii jako dvě stránky jednoho a téhož společenského jevu — proletářského státu. Upozorňoval, že existují v dialektické jednotě, vazbě, nejen v rozdílnosti, ale i v totožnosti, navzájem se nevylučují, ale podmiňují. Diktatura proletariátu vyjadřuje podstatu proletářského státu, socialistická demokracie pak jevou formou.

Popírat nutnost diktatury proletariátu znamená z tohoto hlediska vzdávat se hlavního nástroje pomocí něhož dělnická třída ve svazku s ostatními pracujícími uskutečňuje socialistickou výstavbu; znamená respektovat buržoazní právo a buržoazní zákonnost, znamená popírat nutnost rozbítí buržoazní státní mašinérie, znamená složit přísahu věrnosti institucím buržoazní demokracie a buržoazní zákonitosti.

V. I. Lenin dále rozpracoval otázky týkající se systému diktatury proletariátu, politického systému společnosti nacházející se v procesu socialistické revoluce a výstavby socialistické společnosti. Ukázal, že v tomto smyslu představuje souhrn, určité seskupení státních i nestátních společenských organizací, masových organizací pracujících, pomocí nichž jsou uskutečňovány její úkoly a funkce.

Systém respektive „mechanismus“ diktatury proletariátu obráží tu skutečnost, že jak komunistická strana, tak i dělnická třída nemohou samy, bez spojenců, bez co nejširší organizovanosti pracujících, skoncovat se starým a vytvořit nové, že budování nového společenského řádu není možné bez zapojení širokých pracujících vrstev, bez jejich zainteresovanosti a přímé aktivní účasti.

V. I. Lenin zobecňuje zkušenosti revolučního boje pracujících mas objevil státní formu diktatury proletariátu v sovětech, vzniklých po prvé z iniciativy bojujících lidových mas v letech 1905—1907, v průběhu první ruské buržoazně demokratické revoluce.

V dopisu adresovaném americkým dělníkům v roce 1918 napsal o sovětech: „Sověty dělníků a rolníků, to je nový typ státu, nový vyšší typ demokracie, to je forma diktatury proletariátu, způsob, jak spravovat stát bez buržoazie a proti buržoazii.“¹⁹

V. I. Lenin nejen objevil sovětskou moc jako státní formu diktatury proletariátu ustavené v podmínkách bývalého carského Ruska, ale po-

¹⁹ V. I. Lenin: Spisy 28, str. 68, SNPL Praha 1954.

ukázal na možnost jejich dalších forem v postupujícím procesu světové socialistické revoluce.

V práci „Stát a revoluce“ napsal: „Přechod od kapitalismu ke komunismu musí ovšem vytvořit velkou hojnost a mnohotvárnost politických forem, ale podstata přitom bude nezbytně jedna: diktatura proletariátu.“²⁰

V. I. Lenin ve svých pracích zdůvodnil, že uznání diktatury proletariátu, boj za její prosazení, uskutečnění, je měřítkem správného chápání marxistické teorie tříd a třídního boje, marxistické teorie státu, je měřítkem správného chápání marxismu vůbec.

Společensko-historická praxe výstavby socialismu v naší zemi i v ostatních zemích světové socialistické soustavy potvrdila správnost uvedených Leninových myšlenek o diktatuře proletariátu, potvrdila správnost Leninovy teze o tom, že „vývoj kupředu, t. j. ke komunismu, jde přes diktaturu proletariátu a jinak jít nemůže, neboť zlomit odpor kapitalistických vykořisťovatelů není s to nikdo jiný než proletariát a není možno dosáhnout toho jiným způsobem“.²¹

* * *

Zdálo by se, že tato otázka je teoreticky i prakticky jasná, pochopitelná, propracovaná klasiky marxismu-leninismu, prověřená společensko-historickou praxí, tedy samotným životem, společenským vývojem.

Skutečnost je však daleko složitější a dokazují to další osudy Marxova učení o diktatuře proletariátu spjaté s postupujícím světovým revolučním procesem.

Je známo, že znovu musel být sveden boj o uplatnění ideje diktatury proletariátu po druhé světové válce, v souvislosti se vznikem lidově demokratických zemí.

Je skutečností, že otázka diktatury proletariátu jako základní politické podmínky a hlavního nástroje socialistické výstavby nebyla mezi marxisty z počátku jasná. V řadě lidově demokratických zemí, ale nejen v těchto zemích, byl v poválečných letech 1946, 1947 značně rozšířený názor o možnosti řešit úkoly socialistické revoluce bez diktatury proletariátu.

Široká antifašistická jednota, která vznikla v těchto zemích, úzké spojení demokratických a socialistických úkolů, jež byly řešeny v průběhu revoluce, záruky před možností zahraniční intervence dané přítomností Sovětské armády, to vše zrodilo představy o tom, že k socialismu je možno přejít v dané situaci bez diktatury proletariátu.

A tak v řadě lidově demokratických zemí byla představiteli těchto zemí tato myšlenka vyslovována.

Na příklad komunisté v Maďarsku po jeho osvobození se domnívali, že lidová demokracie je cesta k socialismu bez diktatury proletariátu. V časopisu „Otázky míru a socialismu“ 1976, č. 9, str. 24 uvádí člen politického byra ÚV MSDS Dezső Nemes: „Komunistická strana se tehdy

²⁰ V. I. Lenin: Spisy 25, str. 423, SNPL Praha 1956.

²¹ V. I. Lenin: Spisy 25, str. 474, SNPL Praha 1956.

domnívala, že lidová demokracie je cesta k socialismu bez diktatury proletariátu. Toto stanovisko vyvolalo ve straně diskuse, a to tím živější, čím dále pokračoval přechod země na socialistickou cestu. Právě takové však bylo oficiální stanovisko strany a drtivá část komunistů je uznala. Je známo, že v té době nebyla naše strana jediná, která zastávala takový názor.“

Polský představitel Vladislav Gomulka v roce 1946 prohlašuje, že polská cesta k socialismu „neobsahuje v sobě nutnost násilného revolučního převratu, . . . odstraňuje nutnost diktatury proletariátu“.

Historik Jaroslav Matějka ve své knize o Klementu Gottwaldovi, která vyšla ve Svobodě 1971 uvádí na str. 249, že na zasedání ÚV KSČ v září 1946 sdělil soudruh Gottwald přítomným, že J. V. Stalin v besedě s ním rozvíjel názor, že cesta k socialismu prostřednictvím sovětů a diktatury proletariátu není jediná, a že taková cesta mimo diktaturu proletariátu se otevřela v lidově demokratických zemích, v důsledku porážky hitlevského Německa a vítězství Sovětského svazu.

Ale i v kapitalistických zemích se objevily na půdě komunistických stran takové názory. „Každá země“, prohlašuje na XI. sjezdu KS Francie v červnu 1947 M. Thorez, „přejde k socialismu svojí vlastní cestou. Převaha lidové demokracie spočívá v tom, že umožňuje přechod k socialismu bez diktatury proletariátu.“

Další vývoj, zejména zostřování třídního boje v souvislosti s přechodem k hlubším socialistickým přeměnám a rozpoutávání studené války imperialisty ukázalo, že bez diktatury proletariátu není možný přechod od kapitalismu k socialismu, že nejde o to, vzdát se diktatury proletariátu, odmítnout diktaturu proletariátu, ale o nutnost propracovat její novou historickou formu, podobu, která by odpovídala novým konkrétně historickým podmínkám.

A bylo to vystoupení Jiřího Dimitrova na V. sjezdu BDS(k) v prosinci 1948, kdy jasně formuloval, že lidová demokracie plní funkci diktatury proletariátu, že lidová demokracie je jednou z historických forem diktatury proletariátu, že je projevem zvláštností vývoje socialistické revoluce za podmínek oslabení imperialismu a změněného poměru sil ve prospěch socialismu, že je projevem historických a národních zvláštností zemí, ve kterých byla uskutečněna.

Stanovisko Jiřího Dimitrova podtrhlo a zdůraznilo nutnost respektovat obecné zákonitosti procesu socialistické revoluce, výstavby socialismu; upozornilo na Leninovu tezi z jeho práce „Stát a revoluce“ o tom, že podstatu Marxova učení si osvojil jediné ten, kdo pochopil, že diktatura jedné třídy je nutná nejenom pro každou třídní společnost vůbec, nejenom pro proletariát, jenž svrhl buržoazii, nýbrž i pro celé historické období, oddělující kapitalismu od „beztrídní společnosti“, od komunismu.

Jiří Dimitrov v situaci, kdy nebyla mnohým revolucionářům jasná podstata státnosti nutné pro výstavbu socialismu podtrhl, zdůraznil Leninovu myšlenku o tom, že tak jak formy buržoazních států jsou neobyčejně rozmanité, ale jejich podstata je jedna — diktatura buržoazie, tak i přechod od kapitalismu ke komunismu vytvářející velkou mnohotvárnost politických forem, musí mít jednu podstatu — a tou je diktatura proletariátu.

Boj za uhájení a prosazení Marxovy ideje diktatury proletariátu tím však zdaleka neskončil. Pokračuje dále, v současnosti, v neobyčejně složitých podmínkách, v nichž se dnes nachází a působí mezinárodní revoluční dělnické a komunistické hnutí.

Všimněme si několika momentů, s touto otázkou souvisejících.

Na poradě představitelů komunistických a dělnických stran socialistických zemí, konané v Moskvě 1957, v dokumentu vzešlém z této porady nazvaném Deklarace, byla formulována diktatura proletariátu jako jedna z obecných zákonitostí socialistické výstavby. Nastolení diktatury proletariátu v té či oné formě je obecnou zákonitostí, která musí být respektována a prosazována ve všech zemích uskutečňujících revoluční přechod od kapitalismu k socialismu — píše se v tomto dokumentu. A nejen to. Dále se uvádí v dokumentu, že vystupovat proti historické nutnosti diktatury proletariátu v přechodném období od kapitalismu k socialismu je projevem soudobého revizionismu.

Ve třetím programu KSSS přijatém v roce 1961 na XXII. sjezdu KSSS nacházíme tuto formulaci:

„Nezbytnou podmínkou vítězství socialistické revoluce a vybudování socialismu je diktatura proletariátu a vedoucí úloha marxisticko-leninské strany.“

I když na poradě představitelů komunistických a dělnických stran — Moskva 1960 — v známém Prohlášení přítomní delegáti 81 komunistických a dělnických stran z celého světa jednomyslně potvrdili věrnost textu Deklarace, tedy i pasáží týkající se otázky diktatury proletariátu, pak s termínem „diktatura proletariátu“ se již nesetkáváme v závěrečném dokumentu mezinárodní porady komunistických a dělnických stran z roku 1969 a marně bychom jej hledali v dokumentu vzešlém z konference evropských komunistických a dělnických stran konané v Berlíně 1976.

V současnosti se vytvořila taková situace, že celá řada komunistických a dělnických stran nepoužívá, nehlasí se k termínu „diktatura proletariátu“, prostě přestaly s tímto termínem pracovat, tento termín používat.

Přítom je třeba si uvědomit, že zdaleka nejde pouze o nějakou terminologickou záležitost, ale ukazuje se, že v mnohých stranách nejde jen o ústup od termínu „diktatura proletariátu“, ale i o tendenci ústupu od principiálních tezí teorie a taktiky diktatury proletariátu, vzdání se diktatury proletariátu jako zákonitého společenského jevu a procesu, jehož přítomnost je objektivně nutná pro revoluční negaci staré kapitalistické společnosti a vytvoření nové komunistické společnosti.

Možno říci, že jde o revizi samotné podstaty marxismu-leninismu, vědeckého komunismu, která zdaleka není první revizí tohoto druhu a je tak stará, jako je starý revizionismus, pravicový oportunistus.

Taková tendence se projevila nejzřetelněji v postojích vedení KS Francie.

Na XXIII. sjezdu FKS v roce 1979 Georges Marchais prohlásil, že Francie půjde k socialismu originální cestou, jež bude méně nákladná a hluboce rozdílná od cesty, po které šly socialistické země, cestou, kterou charakterizuje pluralita politických stran, pravidelné všeobecné volby a respektování jejich výsledků.

XXIII. sjezd KS Francie potvrdil vypuštění principu diktatury proletariátu jako cíle FKS ze stanov strany a termín marxismus-leninismus nahradil termínem vědecký socialismus.

Jsme svědky toho, že vedení KS Francie opakuje oportunistické, sociálně demokratické chyby, omyly, které V. I. Lenin přesvědčivě vyvrátil ve svých pracích a které konec konců byly vyvráceny a ukázaly se jako neudržitelné na základě samotné praxe mezinárodního komunistického a dělnického hnutí.

V článku „O karikatuře marxismu a o imperialistickém ekonomismu“ z roku 1916 napsal:

„Diktatura je panství části společnosti nad celou společností, a přitom panství, které se opírá přímo o násilí. Diktatura proletariátu jako jediné důsledně revoluční třídy je nezbytná, aby byla svržena buržoazie a odraženy její kontrarevoluční pokusy.“²²

Odmítnutím diktatury proletariátu uznali francouzští komunisté princip střídání moci v závislosti na výsledcích voleb a vedení KS Francie dalo svého druhu veřejnou přísahu věrnosti institucím buržoazní demokracie a buržoazní zákonnosti.

V článku „Volby do ústavodárného shromáždění a diktatura proletariátu“ napsal V. I. Lenin na adresu tehdejších oportunistů a revizionistů:

„Páni oportunisté, mezi nimi i kautskyánci, pro posměch Marxovu učení „učí“ lidi: Proletariát musí nejprve pomocí všeobecného hlasovacího práva získat většinu, pak na základě tohoto hlasování většiny dostat státní moc, a teprve potom na tomto základě „důsledné“ (jiní říkají „čisté“) demokracie budovat socialismus.

Ale my říkáme na základě Marxova učení a zkušeností z ruské revoluce: Proletariát musí nejdříve svrhnout buržoazii a vydobýt pro sebe státní moc, a potom této státní moci, t. j. diktatury proletariátu, využít jako nástroje své třídy k získání sympatií většiny pracujících.“²³

A pokud se týká pravidelných všeobecných voleb a respektování jejich výsledků, významu těchto voleb v revolučním boji proletariátu, V. I. Lenin upozorňoval, že již B. Engels varoval před přeceňováním všeobecného hlasovacího práva a zastával názor, že všeobecné hlasovací právo je měřítkem zralosti dělnické třídy a že více být nemůže a nebude v současném buržoazním státu.

V práci „Stát a revoluce“ V. I. Lenin poznamenává: „Maloburžoazní demokrati typu našich eserů a menševiků jakož i jejich rodní bratři, všichni sociálšovinisté a oportunisté západní Evropy, očekávají od všeobecného hlasovacího práva právě „více“. Mají sami a lidu vštěpují nesprávný názor, že všeobecné hlasovací právo „v dnešním světě“ je s to opravdu vyjádřit vůli většiny pracujících a zajistit její uskutečňování.“²⁴

A právě této chyby se dopouští vedení KS Francie, které hovoří o demokratické cestě boje za socialismus a chápe ji především jako cestu

²² V. I. Lenin: Spisy 23, str. 70, SNPL Praha 1957.

²³ V. I. Lenin: Spisy 30, str. 263—264, SNPL Praha 1955.

²⁴ V. I. Lenin: Spisy 25, str. 404, SNPL Praha 1956.

volebního boje a domnívá se, že pouhá „aritmetická většina“ může rozhodnout zásadní politickou otázku, otázku státní moci.

Proto se nelze divit, že na XXIII. sjezdu bylo řečeno, že KS Francie nechce „pohřbit“ eurokomunismus, který podle Marchaisova názoru představuje trvalý proud a mylí se, dle jeho vyjádření, ti, kteří předvídají jeho zánik.

Je známo, že právě v knize „Eurokomunismus a stát“ zaútočil španělský komunista, renegát Santiago Carrilla, na Marxovo učení o státu a pokusil se vylicít diktaturu proletariátu jako diktátorskou formu socialistické moci, jako něco specifického pro Rusko a neodpovídající podmínkám rozvinutých kapitalistických zemí, jako prostředek k ustavení panství proletariátu pomocí síly, pomocí násilí.

Smyslem jmenované knihy bylo zdůvodnit tezi, „že současná západní demokracie se všemi jejími institucemi otevírá cestu k dosažení socialismu“. Tuto cestu vidí v demokratizaci buržoazního státu bez nutnosti jeho rozbití, vybojováním „ideologické hegemonie“, která konec konců povede ke krizi samotného státu a všech jeho orgánů.

Při nejmenším divný postoj zaujímá k otázce diktatury proletariátu KS Itálie. V jejích dokumentech je tento pojem nahrazován pojmem hegemonie proletariátu. Hegemonie proletariátu a diktatura proletariátu není jedno a totéž. Diktatura proletariátu představuje určitý stupeň vývoje hegemonie proletariátu, vedoucí úlohy dělnické třídy, a to takový stupeň vývoje, kdy je tato hegemonie uskutečňována prostřednictvím proletářské státní moci.

Vedení KS Itálie hovoří o t. zv. „třetí cestě k socialismu“ a tvrdí, že jde o projev historického vývoje socialismu. První fáze této cesty patřila — dle jejich tvrzení — socialistickým a sociálně demokratickým stranám a skončila jejich selháním v první světové válce. Druhou fází otevřel Velký říjen. Dnes se podle vedení KS Itálie jedná o to, zhodnotit bohatství obou těchto fází a použít je na třetí cestě.

Je však skutečností, že formulace „třetí cesty k socialismu“ prakticky omezuje úlohu zemí reálného socialismu, zemí, které zatím získaly nejvíce zkušeností z boje za socialismus, na minulost, zatím co budoucnost se připisuje zemím západní Evropy. To se projevuje i v postojích, které byly vyjádřeny na posledním XVI. sjezdu KS Itálie v roce 1983, v tezi o „vyčerpání hnací síly Velké říjnové socialistické revoluce“.

Rovněž i v KS Itálie původní formulace, že se strana řídí zásadami marxismu-leninismu, byla nahrazena novou, která se odvolává na myšlenkovou a kulturní tradici, která má svůj původ a inspiruje se v myšlení Marxe, Engelse a Lenina.

Kam až se dostalo vedení KS Itálie ukázaly jeho postoje k událostem v Polsku a věci dospěly tak daleko, že někteří vedoucí činitelé KS Itálie začali uvádět v pochybnost samu existenci socialismu v Sovětském svazu.

Ukazuje se, že otázka diktatury proletariátu je skutečně jednou z nejaktuálnějších otázek současného mezinárodního komunistického a dělnického hnutí, že boj o její důsledné prosazování nebyl ještě v tomto hnutí dobojován, pokračuje v nových historických podmínkách za nichž toto hnutí působí, že osudy Marxova učení o diktatuře proletariátu jsou velmi složité.

Závažná je ta skutečnost, že se s nepochopením této otázky setkáváme u nejmasovějších komunistických stran kapitalistických zemí, zemí velkých revolučních tradic, jako jsou Francie a Itálie. A nejen u nich. Obě jmenované země však mají oproti druhým zemím klíčový význam pokud jde o další pokračování procesu světové socialistické revoluce, a to zejména na evropském kontinentu. To si uvědomují nejen vládnoucí buržoazní třídy těchto zemí, ale i světový imperialismus a jeho nejreakčnější představitelé, vládnoucí kruhy Spojených států amerických.

Proto se nelze divit, že ze strany našich třídních nepřátel je věnována revolučnímu komunistickému a revolučnímu dělnickému hnutí těchto zemí patřičná pozornost. Toto hnutí působí pod obrovským ekonomickým, ideologickým, politickým i psychologickým tlakem vyvíjeným ze strany buržoazie a jejích pomahačů, pod tlakem, kterému nezřídka — jak na to upozornil již V. I. Lenin — podléhají nejméně odolné vrstvy v řadách dělnického hnutí, dělnické třídy i její politické strany, pod tlakem, jenž je vnitřním zdrojem oportunistu vůbec, této specifické podoby buržoazní ideologie a politiky působící v samotném dělnickém hnutí, uvnitř tohoto hnutí a nalézající tu vlastní sociální základnu.

Tento všestranný tlak ze strany buržoazie, uplatňovaný v podmínkách boje tříd, nejenže neklesá, ale v současnosti se stále stupňuje. Vyplývá ze strategického záměru imperialistické buržoazie zastavit proces světové socialistické revoluce, skoncovat definitivně se socialismem na celém světě, a to i za cenu jaderného konfliktu, jaderné války, za cenu nejstrašnějšího zločinu proti lidstvu, popření nejzákladnějšího práva člověka — práva na život.

Tento tlak je zdrojem kolísání v oblasti teoretické i politické, vede ke vzniku rozporů a neshod uvnitř jednotlivých komunistických a dělnických stran, i mezi nimi navzájem, a obráží se mimo jiné i ve stanovisku těchto stran k otázce diktatury proletariátu.

Tato skutečnost ukazuje, že dějinné osudy Marxova učení o diktatuře proletariátu mají svoji logiku, že je nutno je chápat v širokých národních i mezinárodních souvislostech, s přihlédnutím k vývoji třídního boje uvnitř jednotlivých zemí, ale i v mezinárodním měřítku, s přihlédnutím k rozporuplné skutečnosti.

V situaci, kdy světový imperialismus sahá v boji proti socialismu, v boji proti všemu pokrokovému k nejkrajnějším prostředkům a hrozí celému lidstvu jeho totálním zničením, vyvstává více než kdy jindy význam a úloha revolučního násilí, jako nutné, zákonité odpovědi na kontra-revoluční násilí.

Je skutečností, že diktatura proletariátu — jak na to poukázal V. I. Lenin — je moc dobytá a udržovaná násilím proletariátu nad buržoazií, moc, nevázaná žádnými zákony. Je však projevem revolučního násilí, bez něhož by nebyl možný společenský pokrok, jehož se proletariát, jako nezbytného prostředku k prosazení nového, nemůže vzdát, chce-li dostat svému historickému poslání.

V práci „Proletářská revoluce a renegát Kautsky“ V. I. Lenin napsal: „... socialismus je vůbec proti násilí vůči lidem. Avšak kromě křesťanských anarchistů a tolstojovců z toho dosud nikdo nevyvozoval, že socialismus je proti revolučnímu násilí. Mluvit tedy o „násilí“ vůbec a ne-

analyzovat podmínky, kterými se liší reakční násilí od revolučního násilí, znamená být maloměšťákem, který se zřiká revoluce, nebo to prostě znamená klamat sebe i jiné sofistickou.²⁵

Nehledě na to, že podstata diktatury proletariátu nespočívá v pouhém násilí, a ne především v násilí.

V dopise adresovaném maďarským dělníkům 27. května 1919 V. I. Lenin píše:

„Hlavní její podstata spočívá v organizovanosti a ukázněnosti předvoje pracujících, jeho avantgardy, jeho jediného vůdce — proletariátu.“²⁶

A znovu tuto myšlenku rozvádí v článku „Velká iniciativa“, kde uvádí: „Diktatura proletariátu... není jen násilí na vykořisťovateli, ba není ani hlavně násilí. Ekonomickým základem tohoto revolučního násilí, zárukou jeho životaschopnosti a úspěchu je to, že proletariát představuje a uskutečňuje vyšší typ společenské organizace práce než kapitalismus. V tom je jádro věci.“²⁷

A proto s sebou zákonitě přináší diktatura proletariátu novou, vyšší formu demokracie — proletářskou demokracii, o které V. I. Lenin prohlásil, že je milionkrát demokratičtější než kterákoli buržoazní demokracie.

Bojovat za skutečnou demokracii, demokracii pro pracující znamená bojovat za diktaturu proletariátu. Nechápat to mohou pouze ti, kteří nejsou schopni přistupovat k této otázce z třídního hlediska, z hlediska zájmů a potřeb proletariátu, dělnické třídy.

Diktatura proletariátu patří k těm společenským zákonitostem, bez nichž není možné realizovat historické poslání dělnické třídy.

Odmítnat diktaturu proletariátu znamená zastavit se na půli cesty, znamená vzdát se realizace historické role dělnické třídy, vzdát se boje za socialismus a komunismus.

I dnes zůstává vztah k otázce diktatury proletariátu kriteriem věrnosti Marxovu učení, věrnosti jeho duchovnímu odkazu, věrnosti věci dělnické třídy, její historické úloze.

L I T E R A T U R A

- Karel Marx: Úvod ke kritice Hegelovy filosofie práva. K. Marx—B. Engels: Spisy 1, SNPL Praha 1956.
 Karel Marx—B. Engels: Svatá rodina, aneb kritika kritické kritiky. K. Marx—B. Engels: Spisy 2, SNPL Praha 1956.
 K. Marx—B. Engels: Německá ideologie. K. Marx—B. Engels: Spisy 3, SNPL Praha 1956.
 K. Marx—B. Engels: Manifest komunistické strany. K. Marx—B. Engels: Spisy 4, SNPL Praha 1958.
 Karel Marx: Třídní boj ve Francii 1848—1850. K. Marx—B. Engels: Spisy 7, SNPL Praha 1959.
 Karel Marx: Dopis Josefu Weydemeyerovi z března 1952. K. Marx—B. Engels: Spisy 28, Svoboda Praha 1968.
 Karel Marx: Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta. K. Marx—B. Engels: Spisy 8, SNPL Praha 1960.

²⁵ V. I. Lenin: Spisy 28, str. 290, SNPL Praha 1954.

²⁶ V. I. Lenin: Spisy 29, str. 383, SNPL Praha 1955.

²⁷ V. I. Lenin: Spisy 29, str. 413, SNPL Praha 1955.

- Karel Marx: Občanská válka ve Francii. K. Marx—B. Engels: Spisy 17, NPL Praha 1965.
- Karel Marx: Kritika gothajského programu. K. Marx—B. Engels: Spisy 19, NPL Praha 1966.
- V. I. Lenin: O významu zlata dnes a po úplném vítězství socialismu. V. I. Lenin: Spisy 33, SNPL Praha 1955.
- V. I. Lenin: Stát a revoluce. V. I. Lenin: Spisy 25, SNPL Praha 1956.
- V. I. Lenin: O karikatuře marxismu a o „imperialistickém ekonomismu“. V. I. Lenin: Spisy 23, SNPL Praha 1957.
- V. I. Lenin: Pozdrav maďarským dělníkům. V. I. Lenin: Spisy 29, SNPL Praha 1955.
- V. I. Lenin: Velká iniciativa. V. I. Lenin: Spisy 29, SNPL Praha 1955.
- V. I. Lenin: Předmluva k vydání projevu „O klamání lidu hesly svobody a rovnosti“. V. I. Lenin: Spisy 29, SNPL Praha 1955.
- V. I. Lenin: Dopis americkým dělníkům. V. I. Lenin: Spisy 28, SNPL Praha 1954.
- V. I. Lenin: Volby do ústavodárného shromáždění a diktatura proletariátu. V. I. Lenin: Spisy 30, SNPL Praha 1955.
- V. I. Lenin: Proletářská revoluce a renegát Kautsky. V. I. Lenin: Spisy 28, SNPL Praha 1954.
- V. I. Lenin: Dětská nemoc „levičáctví“ v komunismu. V. I. Lenin: Spisy 31, SNPL Praha 1955.
- Dezső Nemes: Některá poučení z třídního boje o moc v Maďarsku. Otázky míru a socialismu 1976, č. 9.
- Jaroslav Matějka: Klement Gottwald, Svoboda Praha 1971.
- Jiří Dimitrov: Výbor z projevů a článků, Svoboda Praha 1950.
- Deklarace z porady představitelů komunistických a dělnických stran 1957. SNPL Praha 1957.
- Prohlášení porady představitelů komunistických a dělnických stran 1960. SNPL Praha 1960.
- Materiály XXII. sjezdu KSSS. ÚV KSČ 1961.
- Mezinárodní porada komunistických a dělnických stran 1969. OMS 1969, č. 7.
- Konference evropských komunistických a dělnických stran, Berlín 1976. Svoboda Praha 1976.

РЕЗЮМЕ

Основное положение учения К. Маркса — обоснование исторического призвания рабочего класса, которое невыполнимо без осуществления процесса социалистической революции, основным содержанием которой является диктатура пролетариата.

Поэтому настоящим марксистом может быть лишь тот, пишет В. И. Ленин, кто доводит признание существования классов и классовой борьбы даже до признания диктатуры пролетариата.

Диктатура пролетариата представляет собой сложное, полное противоречий, закономерное общественное явление и процесс, а именно:

- продолжение и завершение классовой борьбы пролетариата, борьбы, осуществляемой и проводимой в жизнь при условиях, когда пролетариат захватил политическую власть и установил свою классовую диктатуру;
- продолжение и завершение классового союза пролетариата с остальными непролетарскими массами под его руководством и с целью вовлечения их в строительство социалистического общества;
- продолжение и развитие прежней государственности, преобразование общества в государство вполне нового качества и общественного назначения, стремящееся путем максимального своего развития добиться преодоления государственности и построения безгосударственного, бесклассового коммунистического общества.

Учение о диктатуре пролетариата, основоположниками которого К. Маркс и Ф. Энгельс и которое в новых исторических условиях продолжал развивать В. И. Ленин, представляет собой в настоящее время одну из наиболее актуальных сторон идейного завета классиков марксизма-ленинизма.

Беречь этот завет и тем самым также чистоту революционной идеологии рабочего класса — один из важнейших приказов современности.